

Felsőbánya bányászathoz kötött élete elkísér minden helyi patriótát az emlékezet előtti időktől napjainkig.

Biztosan állítják, hogy a vidéken már a római uralom ideje alatt foglalkoztak bányászattal. A hagyomány szerint a bányavárosok keletkezése II. Géza király idejében történt volna, aki már hívott az országba németeket és szászokat, akiket letelepített és kiváltságokat adott nekik. IV. Béla királyról mondják, hogy ő volt az első, aki megvetette az itteni városok alapjait, aki a mongol pusztítás után nagy számban telepített német bevándorlókat. A vidék lakottságát egy 1239-ből származó pápai levél igazolja. A legrégebbi iratokban a város nevét Medius Mons, Közép-hegy-nek írják, ami a bányaművelés központja volt. 1329-ben Középhegy és Asszonypataka mint közös bíró alatt élő városi hatóságok szerepelnek, az 1333-35-i évekből származó pápai tizedlajstromok mindkét helyről mint külön plébániával bíró városokról tesznek említést.

1347-ben Nagy Lajos király a városi polgári jogokat biztosította, minek következtében a városi élet gyors fejlődésnek és virágzásnak indult. 1393-ban Felsőbányáról Lincher András főbíró megjelent Zsigmond király előtt, aki Nagy Lajos királyra és elődeire hivatkozva megújító és mindenben megerősítő levelet adott.

1411-ben nagy változások következtek. Lazarevics István a szerb despota uralma alá kerültek.

1427-ben Lázárevics elhalálozott, utána pedig Brankovics György 20 évig lett a város ura.

1445 táján került a város Hunyady János kezére. Felsőbánya virágzásnak indult. Ő maga is sokat időzött ezen a vidéken. 1452-i itt tartózkodásáról tudunk, amikor a templom orgonája megtetszett, Zólyom várába vitette és kárpótlásul a város összes arany- és ezüst bányájának hasznobérét, az urbura jövedelmet a r. k. templomnak ajándékozta. 1455-ben Hunyadi a kapniki bányákat is Felsőbányának ajándékozta.

Mátyás király 1465. szeptember 8-án Felsőbányát összes jogai- és kiváltságaiban megerősítette. Mátyás halála után a bányavárosokra válságos és nehéz idők következtek.

Ulászló király 1492-ben bocsátott kiváltságlevele Felsőbánya polgárainak korcsmáltatási jogát újította és erősítette meg. II. Lajos király 1533. március 20-án kiadott szabadalomlevele jelentett nevezetes fordulópontot a város életében. A város lakosait felmentette minden közterhek viselésétől és az adózási terhek alól. Zápolya János 1530-ban birtokba vette a bányákat. Nyomorúság, csapások és zsarolások sorozata következtek, peres ügyekkel együtt. 1560-tól Balassa Menyhért és Zápolya János fia is birtokának tekintette a várost és így duplán sanyargattak. 1570-ben egy szabállyal a bányaművelést rendezték. A város főbírája Huszköl János volt.

1575-ben a városi tanács szabályozta a bányatulajdonos és a bányamunkás egymás közt való viszonyait. A rendelet következtében a bányászat lendületnek indult. A század utolsó negyedének a virágzó bányászata idején kilenc nagyobb bánya volt művelés alatt, melyeknek élén külön Hutmány állott. Ezek nevei: Wanth Bánya, Entherezi, Thommozi, Kaliczéri, Romlott Czehi, Kapui, Zeveskenyeri, Tudori és Farkas-bánya. A munkások Céh-testületekbe szervezkedtek, a céh-szabályzat 12 pontja rendezte a viszonyokat. Ez volt az alapja a társ-pénztárnak – Bruder láda.

1587-ben következett több nevezetes szabály foganatosítása, amikor Huszköly János állt a városi tanács élén, Csorba Illés pedig első esküdt volt.

Báthory Zsigmond 1588-ban Herberstein Feliciánnak adta bérbe a bányákat, amikor a vidék bányászatának óriási volt a jövedelme. 1589-ban ismét lengyel pusztítás miatt a város legtöbb okmánya odaégett.

1593-ban ismét nagy veszedelem sújtotta Felsőbányát, egy tatár rablóhad mindent elpusztított, felgyújtották az egész várost, kegyetlen mészárlást vittek végbe, a nagyobb épületek romjai és omladozó falai még 1640, 1680-ban is láthatók voltak. Ekkor égett le a városháza is, amit 1739-ben sikerült újra felépíteni.

Báró Herberstein után Lisbona Gellért volt a Báthoryak bányabérlője. Ekkor kezdődtek a város több rendbeli károsításával együtt a sorozatos háborgatások, önkényeskedések. Lisbona Gellért teljesen jogtalanul elvette a felsőbányai urburt, a bányákat a várostól erőszakosan elrabolta.

Lisbona Gellért halála után, fiai Henrik és János pereskedtek a várossal. Néhány békeséges év következett, majd 1638-ban a két Lisbona testvér szerződést kötött a várossal, melyben a városi bányák a Lisbona családnak, mint bérlőknek adták át.

Lisbona János 1642-ben elhalván, utódai nemzeti ifj. Lisbona János és Lolysli Jakab megvettek egy borkúti bányát a hozzátartozó stomppal együtt.

A politikai helyzetben fordulópontot jelentett 1645. A linzi békekötés után III. Ferdinánd a bányakerületet és a várost I Rákóczi Györgynek ajándékozta. Itt említem meg, hogy 1636-ban I. Rákóczy György a felsőbányai ev. református egyháznak egy nagy Graduálét ajándékozott, nevének saját kézi beírásával. A 200 példányban nyomtatott műből az 1900-as évek elején már csak 7 példány volt ismert.

1652-ből egy érdekes szerződés nyújt tájékoztatást a város bányászati viszonyáról és épületeiről. Ebből következtethetünk a Lisbona-ház körülírására, ami később a bányahivatal volt, ma is még álló, de belül teljesen romos épület. Tehát a város főbeosztása körülbelül olyan volt, mint az jelenleg is van és a bányahivatali épület egyike a város legrégebbi épületeinek – állítom, hogy egyetlen –, azt Lisbonaék építették a 17. század elején. Ebben az időben volt elrendelve, hogy az utcák és gyalogjárók deszka pallózáttal legyenek ellátva, ami abban az időben nagy haladás volt csak kevés város dicsekedhetett deszka járókkal.

Ezzel elértünk a Lisbona-ház leírásához, amiben később a Bányahivatal működött az 1900-as évek első feléig. A régi bányászat relikviájaként pusztulásra ítélt épülettel együtt a szomorú sorsra jutott bányászat nyomai is eltűnnek.

Hosszú történet a bányászat fejlődést követni az idők folyamán. Különböző korokban, a háborús években, majd a kommunista uralom rablógazdálkodásának éve alatt, amikor a termelés fantasztikus mennyiségeket ért el.

A történelmi múlt során itt tevékenykedő híres emberek közül megemlítenék néhányat, akiknek nevei mindenképpen fennmaradtak és a bányászat jeles szakembereinek vannak elismerve.

A szakirodalomban első alkalommal leírt ásványok közül elsőnek említeném a **felsőbányitot**, ami ritka ásvány, rombos táblácskákból álló gömbös halmazokat képez. 1953-ban Heidinger, de előtte Kenngott jelezte 1853-ban Bécsben.

A **szmikitről** 1877-ben írt Schrökinger. **Sterrettit** előbb Schrauf, majd később Krenner leírása, ugyancsak Felsőbányáról származik. **Dietricht** felsőbányai felfedezés dr. Dietrich 1878-ból. A **semseyt** 1881-ből Felsőbányán Krenner leírása, amit a nagy Semsey Andorról nevezett el. Az **andorit** ugyancsak Semsey Andor neve után szintén Krenner leírása. **Fizelyt** a neve annak a Herzsabányán talált ásványnak, melyet Fizely Sándor mérnök, 1920-as évek ottani igazgatója neve után kapott. Fizely Sándor Felsőbányán van eltemetve, csiszolt sírfelirata semseitre van vésve. A **Klebelsbergit** ugyancsak Felsőbányai eredetű 1929-ből Zsivny leírása. Továbbá tudunk a **Fülöppitről**, a **Zinkfauseritről** és a **Monsmeditről**, ami minden bizonnyal felsőbányai és 1963-ban írtak róla.

Érdeemesnek tartom kiemelni Szellemy Géza nevét, valamint dr. Szokol Pált kinek neve a bányászati tanulmányok irányítójaként tisztelhető.

Nagyon röviden, dióhéjban foglaltam össze ennek a hatalmas és fontos tevékenységnek néhány évszázados múltját, ami talán csak a történelmi múlt szűrőjén marad foszlányonként az utókor számára. a bányászatban ezután nem hanyatlásról beszélhetünk, hanem teljes megszűnéséről, eltűnéséről, amit a szakemberek is elismernek és azért mégis további kérdésként maradnak a következmények, az annyit hangoztatott környezetvédelem és a föld alatti rengeteg kincsek további sorsa.

2017.

Hitter Ferenc

várostartörténész

Forrás:

Szmik Antal: Felsőbánya története, 1906.

Balogh Béla, Oszocski Kálmán: Bányászat és pénzverés a Gutin alatt, 2001.

Regiunea miniera Baia Mare – Monografie,

Pain Lajos, Hitter Ferenc: Felsőbányai arcképcsarnok, 2002.

Hitter Ferenc: Könnyező aranytelérek, 2016.

<http://felsobanya.info/2017/07/02/x-tudomany-es-technikatorteneti-konferencia/>